

An Empirical Model of the Constitutional Condition of Neighborhood Collective Action*

Sahar Talebi¹
Khadijeh Safiri²
Afsaneh Kamali³

Received October 18, 2019 Acceptance June 4, 2020

Abstract

Introduction: In spite of diversity in definition, all forms of collective action have a common property: a group of people cooperating for a public good (Tomas, Louis, 2013). Because of the non-exclusive nature of public goods, the rational action is to free ride and don't contribute to the collective action. This is where the collective action problem arises. The collective action problems can vary according to the contextual state of where and when they are being studied. In this study, we tried to gain a better understanding of the mechanisms and conditions which lead to making collective action happen in Iran. There are some controversial judgements about collective action in Iran. This study aims to make a clearer idea about the issue, by conducting a field study research and analyze the neighborhood collective action as the analytical unit.

Method: We used a multiple case studies method in our field survey of collective action. We used purposive sampling and theoretical sampling for finding our cases: "Ekbatan", "Evin", "Sharif residential complex" and "Rahahan residential complex".

Results and discussion: We suggest an empirical model of structures in two levels: The contextual conditions ("Social capital", "The neighborhood power

* Paper from thesis, Sociological study of collective action: A case study of five local collective actions, Alzahra University, Faculty of Social and Economic Sciences.

1. PhD student in Sociology, Alzahra University, Faculty of Economics And Social Science, Tehran, Iran (Corresponding Author). Email: Sahar.talebi@gmail.com

2. Professor of Sociology, Faculty of Economics And Social Science, Alzahra University, Tehran, Iran. Email: kh.safiri@alzahra.ac.ir

3. Assistant Professor of Sociology, Faculty of Economics And Social Science, Alzahra University, Tehran, Iran. Email: a.kamali@ alzahra.ac.ir

structure" and "Initializer agent"), and the strategical conditions ("framing" and "mobilization"). This model represents different factors and concepts and the interactions among them, which make neighborhood collective action possible. The factors are derived from the field data of this study.

Conclusion: The interaction among the factors of our model leads to a situation where collective action can happen. The concepts forming the contextual conditions of collective action are "Social capital", "The neighborhood power structure" and "Initializer agent" . It is the interaction among these concepts that trigger the public good as the goal of collective action. At the Strategy level, "framing" and "mobilization" are at work that have a bilateral effect on each other. Framing brings legitimacy for the mobilizations' mechanisms, and in return, the mobilization provides the resources needed for resonating the framing of collective action. The chance of having a successful collective action is also affected by the way structural concepts of the contextual conditions interact with the strategies that agents employ. Social capital makes the mobilization more accessible and create trust. The ability to effectively interact with the neighborhood power institutions, can bring legitimacy, make the mobilization process easier, and reduce the overall cost of collective action. The initializer agent forms the primary framing of the collective action and mobilize the primary forces and resources needed. The interaction among these factors with the mutual effects and the possibilities and restraints that they have on each other, make the collective action possible. Understanding these factors and their restraining and contributory effects on collective action is the first step for agents who want to make any changes via the collective action. This usage will only arise from the interaction of social agents' will and the structural constraints.

Keywords: collective action, public good, Social Capital, Resource mobilization, Framing

Bibliography

- Abbasi, H (2002). Collaborate: Traditional cooperation in the villages of Gilan, Tehran: Shahr Sabz.
- Ahn, T. K., Ostrom, E, Schmidt, R, and Walker, J.(2001), "Cooperation in PD Games: Fear, Greed, and History of Play", Public Choice, No.106: 137-55.
- Bagheri,y. (2010)."Examine the perspectives on cooperation and non-cooperation in Iranian society". Unpublished thesis, MSc in Social welfare planning, Faculty of Social Science, Allameh Tabataba'i University.

- Bourdieu, P. (1986), *The Forms of Capital*. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood Press.
- Farhadi, M(2002). "Conceptual space of participation", *Quarterly Journal of Social Science*, No. 19: 7-34. Farhadi, M (2004). "Global construction of cooperation", *Quarterly Journal of Social Science*, No. 26: 1-24.
- Fudemma, Celia, Fabio De Castro, Maria Clara Silva-Forsberg, and Elinor Ostrom. (2002), "The Emergence and Outcomes of Collective Action: An Institutional and Ecosystem Approach.", *Society and Natural Resources*, No. 15: 503–22.
- Gamson, W.A. (1992), *Talking Politics*. Cambridge University Press, New York.
- Giddens, A. (1984), *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Gurr, T. (1970), *Why Men Rebel*, Princeton NJ: Princeton University Press.
- Hashemi, J(2008). *The rise and fall of Iranians (Reasons for Iranian backwardness and pathology of Iranian society)*, Tehran: Sahami Publication.
- Hechter, M; Friedman, D; Appelbaum, M(1982), "A Theory if Ethnic Collective Action.", *The International Migration Review*, No. 16, 412-434.
- Judt, T. (2010), *Ill fares the land*. New York: Penguin Press.
- Kallhoff, A.(2014)," Why societies need public goods.", *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, Vol. 17, No. 6, 635–651
- Kallhoff, A.(2011), *Why democracy needs public goods*. Lanham, MA: Lexington, a Division of Rowman & Littlefield.
- Kuhnert. S(2001), "An Evolutionary Theory of Collective Action:Schumpeterian Entrepreneurship for the Common Good.", *Constitutional Political Economy*, No. 12, 13–29.
- Lambton, A (1912). *Landlord and peasant in Persia: a study of land tenure and land revenue administration*. (Translated by M.Sabori). Tehran: Elmi & Farhangi.
- Lubell, M, Schneider,M; Scholz, J, and Mete, M.(2002), "Watershed Partnerships and the Emergence of Collective Action Institutions." *American Journal of Political Science*, No.46: 148–63.
- Lubell, M, and Scholz, J. (2001), "Cooperation, Reciprocity, and the Collective-Action Heuristic." *American Journal of Political Science*, No. 45: 160–78.
- Marks, G and McAdam, D. (1999),"On the Relationship of Political Opportunities to the Form of Collective Action: The Case of the

European Union”, in Donatella della Porta, Hanspeter Kriesi and Dieter Rucht (eds.), *Social Movements in a Globalizing World*, London: Macmillan, pp. 97–111.

- Olson, M (1965), *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ostrom, E.(1990), *Governing the commons, The evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press.
- Papoli Yazdi, M,H.(2009). “Mokhtabaz, Participation in traditional livestock”, *Geographic Studies*, No. 51: 25-32.
- Piran,P (12, agu, 2010). “Reasons for refusing to participate and work in Iran”, *Shargh daily Newspaper*, No. 1035:5.
- Piran,P(2009). “Characteristics of Iranian collective personality or survival mechanisms”, *AEIn, Political-social research monthly Magazine*, No.26,27: 15-19.
- Putnam, Robert D. (1995), “Bowling Alone: America’s Declining Social Capital.” *Journal of Democracy*, No. 6: 65–78.
- Rothstein, Bo. (2000), “Trust, Social Dilemmas, and Collective Memories.” *Journal of Theoretical Politics*, No.12:477–501.
- Safinejad, J (1989). *Traditional irrigation systems in Iran*, Mashad: Astan ghods razavi Publication.
- Snow, D.A., and Benford, R.D. (1988), “Ideology, frame resonance, and participant mobilization.”, *International Social Movement Research*, No. 1:197–217.
- Szreter, S., & Woolcock, M. (2004), “Health by association? Social capital, social theory, and the political economy of public health.”, *International Journal of Epidemiology*, No. 33:650–667
- Tarrow, S(1998). *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, Second edition, Cambridge: Cambridge University Press.
- Thomas, Emma F; Winnifred R.Louis (2013), “Doing Democracy: The Social Psychological Mobilization and Consequences of collective Action.”, *Social Issues and Policy Review*, Vol. 7, No 1, 2013, pp. 173-200.
- Tilly, C. (1978), *From Mobilization to Revolution*. Addison-Wesley, Reading, MA.
- Weber, Edward P.(1998), *Pluralism by the Rules: Conflict and Cooperation in Environmental Regulation*. Washington, DC: Georgetown University Press.

ارائه مدلی تجربی از شرایط برساننده کنش جمعی محله‌ای*

سحر طالبی^۱

خدیجه سفیری^۲

افسانه کمالی^۳

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۳/۱۵

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۷/۲۶

چکیده

هدف پژوهش حاضر، ارائه مدلی تجربی از شرایط و فرایندهایی است که برساننده امکان کنش جمعی در سطح محله‌ای هستند. با بهره‌گیری از روش مطالعه موردی، چهار کنش جمعی در محله‌های اکباتان، اوین، شهرک دانشگاه شریف و شهرک راه‌آهن، به‌عنوان مورد‌های پژوهش انتخاب شده است تا از خلال مطالعه میدانی آن‌ها به درکی از عناصر مشترکی دست یابیم که با وجود تفاوت در بستر و هدف کنش جمعی آن را ممکن ساخته‌اند. داده‌ها با روش‌های متعددی مانند مصاحبه نیمه‌ساخت‌یافته، بررسی اسناد، مشاهده میدانی و گروه کانونی گردآوری شدند. یافته‌های پژوهش در دو سطح شرایط و بستر کنش جمعی و راهبردهای شکل‌دهنده آن تنظیم شدند. در سطح بستر کنش جمعی، مفاهیم عاملیت آغازگر، سرمایه اجتماعی محلی و ساختار قدرت محلی به‌عنوان مقوله‌های اثرگذار بر شرایط امکان کنش جمعی از داده‌ها انتزاع شدند. در سطح راهبردها نیز مفاهیم چارچوب‌دهی مسئله کنش و بسیج منابع کنش، کنش‌های صورت‌گرفته برای شکل‌گیری و استمرار کنش جمعی را بازنمایی می‌کنند. مدل نشان می‌دهد چگونه هرکدام از مفاهیم موجود در منظومه مفهومی ارائه‌شده، بر امکان شکل‌گیری و استمرار کنش جمعی اثرگذار هستند و چگونه رابطه متقابل میان مفاهیم مدل و تأثیر آن‌ها بر یکدیگر و تعامل و مشروط‌کنندگی متقابل میان عاملیت کنشگران اجتماعی و ویژگی‌های ساختاری بستر کنش، برساننده امکان کنش جمعی است.

واژه‌های کلیدی: بسیج منابع، چارچوب‌دهی، سرمایه اجتماعی، کنش جمعی، نفع عمومی.

* مستخرج از رساله دکتری جامعه‌شناسی با عنوان «مطالعه جامعه‌شناختی کنش جمعی: مطالعه موردی پنج کنش

جمعی محلی»، دانشگاه الزهراء، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی.

۱. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه الزهراء (نویسنده مسئول)، sahar.talebi@gmail.com

۲. استاد گروه جامعه‌شناسی دانشگاه الزهراء، kh.safiri@alzahra.ac.ir

۳. استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه الزهراء، alzahra.ac.ir @a.kamali

مقدمه و طرح مسئله

در سطح جامعه و در عرصه عمومی، برداشت مسلطی وجود دارد، مبنی بر اینکه جامعه ایران توان محدودی در ایجاد کنش‌های جمعی پایدار برای پیگیری مطالبات عمومی و اثرگذاری بر شرایط زیست خود دارد. نمودها و نشانه‌های این برداشت را می‌توان در مطبوعات و شبکه‌های اجتماعی نشان داد.^۱ در توضیح این امر گاه گفته می‌شود مردم از اساس به امور عمومی و مسائل اجتماعی بی‌تفاوت شده‌اند. افراد مانند اتم‌های مجزایی ترسیم می‌شوند که تنها به بقا و ارتقای خود می‌اندیشند و دل‌مشغول سرنوشت دیگران در جزیره‌های هم‌جوار نیستند. چنین تصویری از جامعه بی‌تفاوت در برابر امر عمومی، با ادبیاتی دیگر از سوی برخی روشنفکران و محققان و با عناوینی از قبیل بی‌تفاوتی اجتماعی و سیاست‌زدایی نیز مطرح شده است.^۲ توضیح رایج دیگر، بر کلیشه ناتوانی ایرانیان در کار جمعی اشاره می‌کند و فرهنگ کار گروهی در ایران را ضعیف می‌داند؛ برای مثال می‌توان به موفقیت بیشتر ایرانیان در ورزش‌های فردی در مقایسه با ورزش‌های گروهی اشاره کرد. در این برداشت، مردم به امور عمومی و سرنوشت دیگری بی‌تفاوت نیستند، اما نمی‌توانند برای تحقق نفع عمومی با یکدیگر همکاری کنند. بررسی پژوهش‌های این حوزه نیز مناقشه‌برانگیز بودن مسئله را نشان می‌دهد. در مواجهه با پژوهش‌ها، می‌توان دو رویکرد عمده در باب وضعیت همکاری در جامعه ایران را تشخیص داد؛ رویکردهایی که وضعیت همکاری در جامعه ایران را ضعیف می‌دانند، گاه به تبیین‌های ذات‌گرایانه اشاره می‌کنند و ایرانیان را اساساً مشارکت‌گریز می‌دانند (لمتون، ۱۳۷۷: ۶۸۴؛ پیران، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹؛ هاشمی، ۱۳۷۸). در مقابل رویکردهایی وجود دارند که کلیشه رایج مشارکت‌گریزی ایرانیان را بررسی می‌کنند و با ذکر سوابق و شواهد متعددی از همکاری در برهه‌های مختلف تاریخ ایران (فرهادی، ۱۳۸۳، ۱۳۸۱؛ صفی‌نژاد، ۱۳۶۸؛ عباسی، ۱۳۸۱؛ پاپلی یزدی، ۱۳۷۷) ریشه‌های کلیشه رایج را بیش از آنکه مبتنی بر شواهد و بررسی‌های سامانمند علمی بدانند، در ایدئولوژی‌هایی مانند شرق‌شناسی و گفتمان عقب‌ماندگی می‌بینند (باقری، ۱۳۸۹). وجود چنین قضاوت‌هایی در عرصه عمومی که در پژوهش‌های علمی نیز

1. <https://farhangi.msrt.ir/fa/news/36922>, <https://www.irna.ir/news/82361213>,
<http://www.farhangshenasi.ir/persian/node/892>, <http://www.iscanews.ir/news/623292>
 2. <http://virgul.blog.ir/1393/09/20>
<http://fa.journals.sid.ir/ViewPaper.aspx?id=152415>

نمود یافته است، نشان‌دهنده مسئله‌مندی همکاری در راستای نفع عمومی است و اهمیت آن را به‌عنوان مسئله‌ای اجتماعی و محل مناقشه برجسته می‌کند.

توانایی حصول و حفظ نفع عمومی^۱ که منوط به کنش جمعی است، برای تداوم حیات جمعی و زیستنی بهینه و پایدار، امری ضروری است و حیات جمعی را ممکن می‌کند. نفع عمومی به‌عنوان امری که دموکراسی برای تقویت قلمروی عمومی به آن نیازمند است و به‌عنوان نمودی از انسجام اجتماعی بررسی شده است (کالهف، ۲۰۱۱) و همچنین، به‌عنوان بازنمایاننده ملموس حس مشترک شهروندی و تقویت‌کننده هم‌بستگی در جوامع متکثر دیده می‌شود (جودت، ۲۰۱۰: ۱۲۳). نفع عمومی، منطق شکل‌دهنده جامعه، سود منطق برانگیزاننده بازار و کنترل منطق پیشبرنده حاکمیت است. براین‌اساس کنش جمعی که سودای تحقق نفع عمومی را دارد، ابزاری است که جامعه می‌تواند از آن در برابر زیاده‌خواهی‌های بازار و دولت بهره‌بردار. ناتوانی در مشارکت با دیگری که به معنای ناتوانی بنیادی برای انجام‌دادن هر عملی است، امکان پیگیری تغییرات اجتماعی، برابری، عدالت یا هر نفع عمومی دیگر را دشوار می‌کند.

مناقشه برانگیزبودن توانایی کنش جمعی در جامعه ایران و ضرورت آن برای حیات اجتماعی، این پرسش را مطرح می‌کند که در چه بستری و تحت چه فرایندهایی امکان شکل‌گیری کنش جمعی فراهم می‌شود. پژوهش حاضر در پی آن است تا از خلال بررسی میدانی مصادیقی از کنش جمعی، به درکی از چگونگی شکل‌گرفتن آنها و شرایطی که تحقق آنها را ممکن ساختند، دست یابد. در این راستا کنش جمعی محله‌ای^۲ به‌عنوان سطحی از کنش جمعی که می‌توان برای بررسی تجربی به آن رجوع کرد، انتخاب شده است. فرم محله‌ای از کنش جمعی، با تحدید جغرافیایی موردهای انتخاب‌شده، دامنه و محدوده موردها و داده‌های مرتبط به آن را تعیین کرده و همچنین، فرصت بیشتری برای مقایسه تطبیقی بین بسترهای مختلف کنش فراهم آورده است.

چارچوب تحلیلی

انواع کنش جمعی با وجود گستردگی در تعریف و فرم، ویژگی مشترکی دارند: آن‌ها شامل گروهی از افراد هستند که برای تحقق نفع عمومی با یکدیگر همکاری می‌کنند (توماس و

1. Public Good
2. Neighborhood collective action

لوئیز، ۲۰۱۳). آنچه چالش کنش جمعی را موجب می‌شود، در محصول آن یعنی نفع عمومی نهفته است؛ زیرا نفع عمومی بنا به تعریف محروم‌کردنی^۱ نیست؛ یعنی چنانچه نفع عمومی محقق شود، تمامی «عموم»^۲ فارغ از آنکه در تحقق آن مشارکت داشتند یا نه از آن بهره‌مند می‌شوند. همین امر کنشگر عقلانی را ترغیب می‌کند که سواری مجانی^۳ کند و منتظر بماند تا دیگران کنش جمعی را صورت دهند و خود در اعمال همکارانه برای تحقق آن مشارکت نکند؛ زیرا فارغ از آنچه دیگران انجام می‌دهند، یک فرد همیشه در کوتاه‌مدت از گزینه همکاری نکردن سود بیشتری می‌برد؛ زیرا در صورت تحقق نفع همگانی حتی اگر در آن مشارکت نکرده باشد، باز هم از آن بهره‌مند می‌شود و در صورت تحقق نیافتن نفع همگانی - زیرا اطمینانی به همکاری دیگران وجود ندارد - نیز متضرر نخواهد شد؛ چون هزینه‌ای برای آن پرداخت نکرده است. این امر به‌عنوان مسئله کنش جمعی^۴ شناخته می‌شود (اولسن، ۱۹۶۵).

از آنجا که الگوهای کنش جمعی در طول زمان و مکان به‌شدت متفاوت هستند و در برخی مقاطع و برخی مکان‌ها شدت یافته و متراکم شده‌اند؛ درحالی‌که در برخی اوقات نایاب می‌شوند، نمی‌توان مسئله کنش جمعی را تنها با عواملی مانند ویژگی‌های خاص کنشگران جمعی از قبیل آنچه در رویکرد روان‌شناسی اجتماعی رایج است و یا الگوی کنشگر عقلانی و محاسبه صرف سود و زیان توضیح داد. به‌جای آن، موج‌های بسیج تا حد زیادی به‌کمک عوامل بیرونی و بستر اجتماعی کنش تغذیه می‌شوند؛ عواملی که انگیزه‌ها و فرصت‌های مطلوب برای عمل مشترک را فراهم یا آن‌ها را محدود می‌کنند. در ادبیات جامعه‌شناسی، بر بستر اجتماعی و عوامل بیرونی تأکید می‌شود. این عوامل تحت عناوینی مانند سرمایه اجتماعی (پاتنام، ۱۹۹۳؛ استروم، ۱۹۹۰)، محرومیت نسبی یا عینی (گر، ۱۹۷۰) و ساختار فرصت‌های سیاسی (تارو، ۱۹۹۸؛ مارک و مک‌آدام، ۱۹۹۹) مطرح است.

براین اساس، رویکرد تحلیلی ما در این پژوهش به افراد و انگیزه‌های آنان برای شرکت در

1. Non exclusive

۲. عموم با توجه به سطح و هدف کنش جمعی گستره‌های مختلفی را دربرمی‌گیرد. عموم می‌تواند یک اجتماعی محلی، یک صنف یا کل یک جامعه باشد.

3. Free ride

4. Collective action problem

کنش جمعی ناظر نیست؛ بلکه بر شرایط و فرایندهایی نظارت دارد که به انگیزه کنشگران امکان ظهور و بروز داده است. پژوهش حاضر برای نزدیک شدن به وضعیت امکان شکل‌گیری کنش جمعی، با تأکید بر بستر اجتماعی و محدودیت‌ها و امکان‌هایی که برای شکل‌گیری کنش جمعی فراهم می‌آورد و تعامل میان عاملیت و ساختار (گیدنز، ۱۹۸۴)، به بررسی تجربی مصادیقی از کنش جمعی در جامعه ایران می‌پردازد تا از خلال مطالعه میدانی آنچه روی داده است، به تصویری از آنچه امر روی داده را ممکن کرده است دست یابد. چارچوب تحلیلی، بر بستر اجتماعی تضعیف‌کننده یا تقویت‌کننده کنش جمعی و فرایندها و راهبردهای شکل‌دهنده آن متمرکز بوده و واحد تحلیل به‌جای افراد، کنش‌ها و بستر آن است. هدف پژوهش حاضر، ارائه مدلی تجربی از شرایط و فرایندهایی است که با وجود تفاوت در هدف کنش، کنش جمعی در سطح محله‌ای را ممکن کردند. همچنین به پرسش‌های زیر پاسخ داده است:

کنش جمعی در سطح محله‌ای چگونه و طی چه فرایندها و مکانیسم‌هایی شکل گرفته است؟ محیط و بستری که کنش جمعی در آن رخ می‌دهد (ویژگی‌های خاص یک اجتماع محلی) چه امکان‌ها و محدودیت‌هایی برای کنش جمعی فراهم می‌کند؟

روش پژوهش

برای مطالعه میدانی مصادیق کنش جمعی از روش مطالعه موردی چندگانه^۱ بهره بردیم. پژوهش حاضر، رویکرد تفسیری‌تر به مطالعه موردی را مدنظر دارد که در آن ارتباط با ادبیات موضوع و مفاهیم به شکل مستمر در طول پژوهش برقرار است. فرایند پژوهش نیز فرایند تعامل میان داده‌ها، ادبیات موضوع و مفاهیم در حال ظهور است. چگونگی ارتباط میان مفاهیم به شکل فرضیه پیشین مطرح نبوده، بلکه تلاش شده است این روابط در الگوهای موجود در شواهد جست‌وجو شود؛ از این‌رو برای کشف این الگوها متناسب با نیاز از ادبیات موجود بهره بردیم. از روش‌های مختلف گردآوری داده مانند مصاحبه با کنشگران، بررسی اسناد مانند نامه‌ها، فراخوان‌ها، فیلم‌ها و سایر اسناد تولیدشده مرتبط با کنش جمعی، مشاهده میدانی و برگزاری فوکوس گروپ استفاده کردیم. انتخاب موردهای پژوهش براساس نمونه‌گیری

هدفمند و نمونه‌گیری نظری بوده است. همهٔ موردها بایستی نمونهٔ عینی از سازهٔ مفهومی پژوهش، یعنی کنش جمعی محله‌ای بوده و در راه‌اندازی و استمرار نسبی کنشی جمعی موفق بوده باشند. براین اساس پنج مورد کنش جمعی در پنج محلهٔ تهران انتخاب شده‌اند که در این مقاله چهار مورد آن‌ها را بررسی می‌کنیم.

موردهای پژوهش

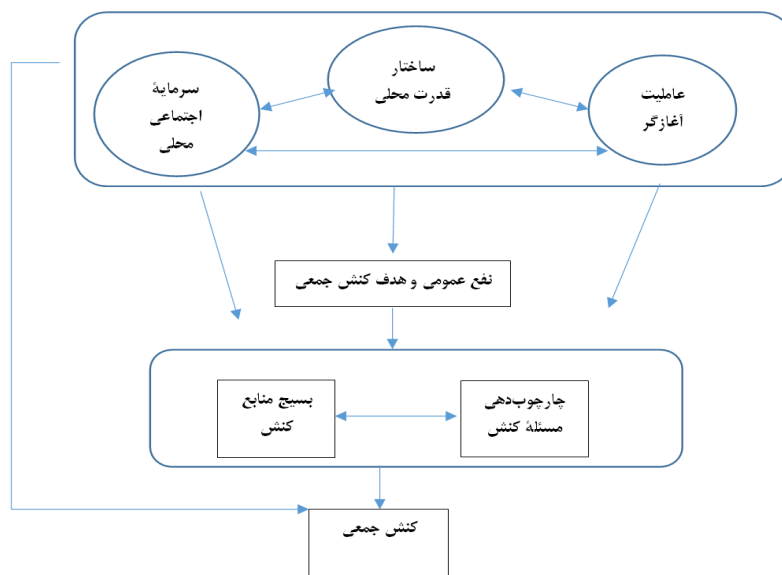
جدول ۱. موردهای پژوهش

موردها	اکباتان	اوین	شهرک دانشگاه شریف	شهرک راه‌آهن
شکل‌گیری کنش	ساخت مجموعه‌ای فرهنگی به نام دارالقرآن، بدون اطلاع اهالی و به‌شکل شبانه در مکانی که برای فضای سبز در نظر گرفته شده بود.	نیاز به ورزشگاه محلی و فراهم آمدن امکان رایزنی با شهرداری با حضور عامل آغازگر در شورایاری	ورود عامل آغازگر به مقابلته با جمعی از اهالی شهرک نبودند، اما امنیت شهرک را مختل کرده بودند.	ورود عامل آغازگر به شهرک و مقابلته با جمعی از اهالی شهرک نبودند، اما امنیت شهرک را مختل کرده بودند.
هدف و امر عمومی کنش	توقف ساخت سازه در فضای عمومی شهرک و تخصیص آن به فضای سبز	احداث ورزشگاه و ادارهٔ محلی آن	تأسیس و فعالیت کانون جوانان شهرک دانشگاه شریف یا «هم‌شهرکی» با هدف افزایش مشارکت در میان جوانان و افزایش سرمایهٔ اجتماعی محلی	تأسیس و فعالیت انجمن «شهر و فرهنگ» با هدف ایجاد محیط امن محلی برای کودکان و نوجوانان محل و افزایش سرمایهٔ اجتماعی محلی
راهبردهای کنش	تهیهٔ طومار در مخالفت با سازه، تجمع اهالی در مقابل شهرداری ناحیه، مکاتبات و نامه‌نگاری‌ها با مسئولان مربوط، ارتباط با رسانه‌ها و اطلاع‌رسانی، شکایت به نهادهای قضایی، برگزاری نشست با اهالی برای آگاهی از حقوق مالکانه	استفاده از منابع محلی در آماده‌سازی زمین، بهره‌گیری از حمایت شهرداری در تأمین زمین و هزینهٔ ساخت، جلب مشارکت گروه‌های مختلف محلی	انتشار نشریهٔ هم‌شهرکی، برگزاری همایش‌های فرهنگی و خانوادگی، برگزاری اردوهای کوهنوردی، برگزاری دوره‌های آموزشی، تشکیل دو کارگروه «محیط‌زیست» و «ادب و هنر»	برگزاری کلاس‌های ورزشی با بهره‌گیری از فضاهای بلااستفاده و نیروهای محلی، برگزاری مسابقات محلی برای نوجوانان، برگزاری تورهای خانوادگی و کوهنوردی. تشکیل کارگروه‌های، پیشگامان شهروندی (بازوی اجرایی)، گروه آرمان‌شهری (هستهٔ فکری)، گروه کوهسار (محیط‌زیست)
پیامد کنش	با وجود حکم‌های پیشین که به نفع اهالی صادر شده بود، با حکم دیوان عدالت اداری به نفع بقای سازه خاتمه یافت.	ساخت ورزشگاه طی شش سال. درگیری و چالش فعلی با شهرداری در چگونگی ادارهٔ ورزشگاه	پایان فعالیت‌ها پس از برگزاری سه دوره انتخابات شورای مرکزی و پس از حدود چهار سال فعالیت	پایان فعالیت‌ها پس از نزدیک به ده سال فعالیت با رفتن و نقل مکان اعضای اصلی انجمن

یافته‌های پژوهش

به سوی توسعه مدلی تجربی از شرایط امکان کنش جمعی محله‌ای

با مشاهده اسناد، مصاحبه با فعالان و شنیدن روایت‌های متعدد از چگونگی شکل‌گیری کنش، عناصر مشترکی که با وجود تفاوت در بستر محلی و هدف کنش، کنش جمعی را ممکن کردند، از داده‌های میدانی انتزاع شدند. این عناصر در مدل تجربی و زمینه‌مند یکپارچه شده‌اند. براساس پرسش‌های پژوهش، عناصر مدل در دو سطح راهبردهای شکل‌دهنده کنش جمعی و بستر کنش جمعی قرار گرفته‌اند. سطح بستر بلافصل کنش، نمایانگر ویژگی‌هایی از ساختار محلی کنش است که بر امکان شکل‌گیری و استمرار آن مؤثر بوده است. سطح راهبردها، اعمال و کنش‌ها برای تحقق کنش جمعی از سوی کنشگران را نمایندگی می‌کند. مدل نشان می‌دهد چگونه هرکدام از مفاهیم موجود در منظومه مفهومی ارائه‌شده، بر امکان شکل‌گیری و استمرار کنش جمعی اثرگذار هستند و چگونه در رابطه‌ای متقابل و در تعامل میان کنش‌ها و راهبردهای عاملان اجتماعی و بستر و زمینه کنش، کنش جمعی را شکل می‌دهند.

شکل ۱. مدل تجربی شرایط امکان کنش جمعی محله‌ای

بستر بلافصل کنش

مفاهیم این دسته، نشان‌دهنده بستر کنش، یعنی ویژگی‌های ساختاری محله‌ها هستند. تعامل مفاهیم انتزاع‌شده در این سطح، امر عمومی را که کنش جمعی ناظر به تحقق آن است، می‌سازد. در ادامه، چگونگی اثرگذاری هریک از این مفاهیم بر امکان شکل‌گیری کنش جمعی با ذکر مصادیقی از موردهای انضمامی تشریح شده است.

عاملیت آغازگر

در همه موردهای پژوهش، عاملی دیده شد که در مراحل اولیه شکل‌گیری کنش جمعی، که نیازمند هزینه و سرمایه‌گذاری بیشتری است، نقش پررنگی داشته و هزینه‌های بسیاری برای ایجاد کنشی جمعی کرده است. رفتار آغازگر کنش جمعی با مدل سود و زیان و پیش‌فرض کنشگر عقلانی قابل توضیح نیست. با این حال برای شکل‌گیری کنش جمعی، وجود عامل آغازگری که با وجود نامشخص بودن سیستم پاداش و حتی نامشخص بودن نتایج، هزینه‌های راه‌اندازی را بپذیرد و فراتر از چارچوب رایج سود و زیان عمل کند امری ضروری است. اهمیت عامل آغازگر هم در ادبیات نظری تصریح شده (کانرت، ۲۰۰۱: ۱۵) و هم اهمیت آن در موردهای پژوهش حاضر مشاهده شده است. عاملان آغازگر در هریک از موردهای پژوهش در جدول ۲ آمده است. عامل آغازگر، کنش‌های اولیه برای شناسایی مسئله و بسیج منابع حول آن و تشکیل حلقه اولیه کنشگران را شکل می‌دهد و کنش جمعی را راه‌اندازی می‌کند. وجود عامل آغازگر برجستگی و اهمیت عاملیت در شکل‌گیری کنش جمعی را نشان می‌دهد. وجود این عامل در یک اجتماع، از ویژگی‌های بستر محلی است که در احتمال شکل‌گیری کنش جمعی تأثیر مهمی دارد.

جدول ۲. مصادیق عامل آغازگر در موردهای پژوهش

موردها	عامل آغازگر
اکباتان	تعریف احداث سازه دارالقرآن به‌عنوان یک مسئله، مجاب‌کردن اولیه اهالی بلوک ۱۹ برای پیگیری مسئله، اطلاع‌رسانی برای تجمع مقابل سازه و آغاز فرایندهای اولیه شکایت از شهرداری ناحیه، عضویت در نهادهای مردمی و برخورداری از سرمایه اجتماعی فردی
اوین	طرح ایده اولیه ورزشگاه مشارکتی، بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی فردی و عضویت در شورایی محل برای جلب حمایت شهرداری در دریافت زمین و مجوز احداث ورزشگاه، عضویت در نهادهای مردمی و سرمایه اجتماعی بالا
شهرک دانشگاه شریف	تشکیل گروهی حول نشریه هم‌شهرکی‌ها، راه‌اندازی کانون جوانان شهرک (همشهرکی)
شهرک راه‌آهن	مقابله و بیرون‌راندن اوباش برهم‌زننده امنیت شهرک، تشکیل انجمن شهر و فرهنگ

سرمایه اجتماعی محلی

در موردهای پژوهش سرمایه اجتماعی محلی در سه سطح پیوندی^۱، ارتباطی^۲ و اتصالی^۳ با امکان شکل‌گیری کنش جمعی ارتباط داشت. این سطوح بیانگر شعاع روابط یک اجتماع در محور افقی و عمودی هستند. سرمایه اجتماعی پیوندی امکان بهره‌بری از منابع موجود در اجتماع محلی را فراهم می‌کند، همچنین با شکل‌دادن هنجارهای عمل متقابل^۴ و افزایش اعتماد، به‌عنوان منبعی کلیدی برای کنش جمعی عمل می‌کند و ظرفیت همکاری را افزایش می‌دهد. «هرچه بیشتر افراد تعامل داشته باشند و هنجارهای عمل متقابل را بسازند، احتمال بیشتری دارد همکاری‌های داوطلبانه در میانشان رخ دهد» (پاتنام، ۱۹۹۵).

سرمایه اجتماعی ارتباطی، با برقراری ارتباط با سایر شبکه‌های محلی و همچنین ارتباط با شبکه‌ها و نهادهای بیرون از اجتماع محلی، دسترسی و به‌دنبال آن بهره‌گیری از منابع بیرونی برای کنش جمعی را فراهم می‌کند. سرمایه اجتماعی اتصالی با فراهم‌کردن امکان دسترسی به افراد و گروه‌ها با پایگاه و قدرت بالاتر، امکان بهره‌بری از منابعی را فراهم می‌آورد که از ظرفیت اجتماعات محلی فراتر است. دسترسی به افراد و گروه‌ها در سطوح مختلف این امکان را می‌دهد تا در موارد لزوم از منابع موجود در آن‌ها برای اهداف کنش استفاده شود؛ درحالی‌که در شرایطی که دسترسی به هرکدام از سطوح سرمایه اجتماعی محدود باشد، کنشگران باید ابتدا کنش‌ها و راهبردهایی را برای دسترس‌پذیرکردن آن صورت دهند تا بتوانند از منابع موجود در آن بهره ببرند.

در موردهای اوین و اکباتان که از سرمایه اجتماعی پیوندی مناسبی برخوردار بودند، هزینه‌های اولیه برای ایجاد اعتماد و هنجار عمل متقابل پرداخت نشد؛ زیرا آن‌ها پیش از این در قالب سرمایه اجتماعی موجود و در انواع شبکه‌های اجتماعی رسمی و غیررسمی شکل گرفته بودند، اما در موردهای شهرک دانشگاه شریف و شهرک راه‌آهن، نبود یا ضعف سرمایه اجتماعی موجب شد بخش عمده‌ای از تلاش‌ها و نیروی کنشگران صرف ایجاد آن شود. آن‌ها ابتدا باید تعاملاتی را شکل می‌دادند تا از خلال آن‌ها اعتماد اولیه لازم برای شکل‌گیری همکاری و عمل مشترک ایجاد شود. از سوی دیگر، سرمایه اجتماعی در سطوح مختلف آن به بسیج منابع موردنیاز کنش یاری

1. Bonding social capital
2. Bridging social capital
3. Lonking social capital
4. Reciprocity

می‌رساند. در صورت وجود سرمایه اجتماعی، بسیج منابع با استفاده از شبکه‌های موجود با تسهیل بیشتری صورت می‌گرفته است، اما در موردی که سرمایه اجتماعی به شکل پیشینی وجود نداشته است، تأمین منابع با دشواری بیشتری مواجه می‌شده است؛ زیرا ابتدا باید کنش‌ها و راهبردهای لازم برای ایجاد سرمایه اجتماعی و برقراری اتصالات لازم صورت می‌گرفت؛ به‌عنوان مثال در مورد اوین، وجود سرمایه اجتماعی ارتباطی و ارتباط با نهاد شهرداری موجب دسترسی به منابع آن و به‌دنبال آن تأمین زمین ورزشگاه شد. در مورد شهرک اکباتان، کنشگران تلاش‌های بسیاری برای برقراری ارتباط با نهادهای قدرت مانند نمایندگان مجلس و شورای شهر تهران و ایجاد سرمایه اجتماعی ارتباطی صورت دادند. در جدول ۳ وضعیت سرمایه اجتماعی در سه سطح پیوندی، ارتباطی و اتصالی در موردی پژوهش نشان داده شده است.

جدول ۳. وضعیت سرمایه اجتماعی محلی در موردی پژوهش

موردها	سرمایه اجتماعی محلی	
	سرمایه اجتماعی پیوندی	سرمایه اجتماعی ارتباطی
اکباتان	شکل‌گیری اعتماد و هنجارهای عمل متقابل از خلال تعاملات مستمر در شبکه‌های رسمی مانند هیئت‌مدیره بازارچه‌ها، کانون بانوان فاز ۲، انجمن سلامت سالمندان، کانون آرایمر، انجمن محیط‌زیست اکباتان، نشست‌های معرفی کتاب، شبکه‌های ورزشی، بهره‌گیری از شبکه روابط موجود برای بسیج منابع و اشاعه مسئله کنش جمعی	برقراری ارتباط با سایر شبکه‌های درونی مانند شورایی و کانون‌های مدنی در شهرک برقراری ارتباط با NGO ها و شبکه‌های بیرونی
اوین	شکل‌گیری اعتماد و هنجارهای عمل متقابل از خلال تعاملات مستمر در شبکه‌های رسمی، مانند حسینیه محل، گروه «نارنان»، هیئت‌امنا مدرسه، شبکه غیررسمی فعالان محلی و صندوق‌های قرض الحسنه محلی، بهره‌گیری از شبکه روابط موجود برای بسیج منابع و اشاعه مسئله کنش جمعی	ارتباط با شبکه‌های مختلف محلی مانند شورایی، هیئت‌امنا مسجد، ارتباط با دانشگاه شهیدبهشتی برای استفاده از امکانات ورزشی و علمی آن. (مانند استفاده از دانشجویان معماری برای طراحی ورزشگاه). برقراری ارتباط با سایر NGO ها و شبکه‌های بیرونی
شهرک دانشگاه شریف	کمبود شبکه‌های رسمی و غیررسمی محلی و به‌دنبال آن کمبود اعتماد و هنجارهای عمل متقابل و تلاش برای ایجاد اعتماد از خلال افزایش تعاملات و تشکیل کانون جوانان همشهرکی	ارتباط با شبکه‌های محلی مانند کانون بانوان شهرک، تلاش برای تعامل با نهادهای محلی مانند بسیج و امام‌جمعه محل، برقراری ارتباط با سایر NGO ها و شبکه‌های بیرونی
شهرک راه‌آهن	کمبود شبکه‌های رسمی و غیررسمی محلی و به‌دنبال آن کمبود اعتماد و هنجارهای عمل متقابل و تلاش برای ایجاد اعتماد از خلال افزایش تعاملات و تشکیل انجمن شهر و فرهنگ	برقراری ارتباط با NGO ها و شبکه‌های بیرونی مانند انجمن باور، جمعیت داوطلبان سبز

ساختار قدرت محلی

نهادهای قدرت محلی، تعاملات آن‌ها با یکدیگر و چگونگی توازن قدرت در میان آنان، از ویژگی‌هایی در بستر کنش جمعی است که بر شکل‌گیری و استمرار کنش جمعی مؤثر است. ارتباط یا عضویت در نهادها، به‌ویژه نهادهای رسمی، هم با ایجاد مشروعیت برای عمل و هم با تسهیل دسترسی به منابع در احتمال شکل‌گیری کنش جمعی مؤثر بوده است. نهادهای موجود در محله‌های مورد مطالعه را می‌توان در چهار دسته عمده قرار داد: نهادهای وابسته به شهرداری، نهادهای مذهبی (اعم از مساجد و بسیج)، نهادهای مدنی (کانون‌ها، صندوق‌های قرض‌الحسنه، هیئت‌های مذهبی) و نهادهای مدیریتی (هیئت‌مدیره بلوک‌ها و تعاونی‌های مسکن). توازن قدرت میان نهادهای حاکمیتی (نهادهای وابسته به شهرداری و نهادهای مذهبی) و نهادهای مردمی (انجمن‌ها مدنی و نهادهای مدیریتی) شکل‌گیری کنش جمعی را تسهیل می‌کرده است. از سوی دیگر تعارض منافع میان نهادهای قدرت محلی شکل‌گیری و استمرار کنش جمعی را محدود می‌کرده است؛ زیرا وجود تعارض منافع نه تنها امکان استفاده از منابع و حمایت سایر نهادها را محدود می‌کند، بلکه سبب می‌شود آن‌ها از منابع و امکانات خود برای شکست کنش جمعی بهره ببرند. تعارض منافع میان شهرداری و کنشگران درمورد اکیاتان نه تنها امکان استفاده از منابع شهرداری را منتفی می‌کند، بلکه این منابع و امکانات برای تضعیف کنش کاربرد داشته است. درمورد دانشگاه شریف کمبود نهادهای مردمی سبب آسیب‌پذیر شدن کنش در برابر سایر نهادهای قدرت محلی (در این مورد مسجد محل) شده که درنهایت با افزایش فشارها و نبود حمایت نهادهای مردمی، موجب توقف فعالیت‌های آن شد. در جدول ۴ وضعیت ساختار قدرت محلی در مورد‌های پژوهش نشان داده شده است.

جدول ۴. وضعیت ساختار قدرت محلی در مورد های پژوهش

موردها	توازن میان نهادهای قدرت محلی	تعارض منافع میان نهادهای قدرت محلی
اکباتان	توازن نسبی میان نهادهای قدرت محلی نهادهای وابسته به شهرداری مانند شوراییاریها در کنار نهادهای مذهبی رسمی، مانند مساجد و بسیج.	تعارض منافع میان نفع عمومی کنش جمعی اکباتان (جلوگیری از احداث سازه در مشاعات) و نفع شهرداری مبنی بر بقای سازه و واگذاری زمین مشاعی
	توازن نسبی میان نهادهای قدرت محلی شورایاری، مساجد و بسیج	تعارض نداشتن میان نفع عمومی کنش (احداث ورزشگاه) با شهرداری و بهره‌گیری از منابع آن در تهیه زمین و هزینه ساخت ورزشگاه
اوین	شبکه‌های غیررسمی مردمی مانند انواع جلسه‌های زنانه، صندوق‌های قرض‌الحسنه، گروه‌های کهنوردی، اجتماعات محلی در پاتوق‌ها، هیئت‌امنا، حسینیه و...	وجود تعارض در مرحله مدیریت ورزشگاه میان نفع کنش جمعی برای حفظ جنبه عمومی ورزشگاه و افزایش نیافتن قیمت در برابر نفع شهرداری مبنی بر کنترل ورزشگاه یا نفع سود شهرداری در واگذاری ورزشگاه به بخش خصوصی
شهرک دانشگاه شریف	کمبود نهادهای مردمی در برابر نهادی حاکمیتی شورایاری، مسجد محل، وجود سه بسیج در شهرک	تعارض میان منافع مسجد محل که مبتنی بر منطق کنترل بود و خواهان کنترل محتوای نشریه انجمن و حفظ انحصار بود و نفع کنش جمعی که در پی استقلال و ایجاد شبکه‌های مردمی محلی و شکستن انحصار بود.
شهرک راه آهن	کمبود نهادهای مردمی در برابر نهادی حاکمیتی شورایاری. مسجد محل، بسیج	تعارض نداشتن منافع میان نهادهای مختلف محلی
	هیئت‌مدیره بلوک‌ها	

راهبردها و فرایندها

مفاهیم موجود در این دسته، نشان‌دهنده کنش‌ها و راهبردهایی است که کنشگران در راستای شناسایی مسئله، ارائه راه‌حل و بسیج منابع و در مواجهه با محدودیت‌ها و امکان‌های ایجادشده از سوی بستر کنش، صورت می‌دهند و سویه‌هایی از عاملیت را از قضا براساس امکان‌های همان بستر و تلاش‌ها برای افزودن بر این امکان‌ها بروز می‌دهند.

چارچوب‌دهی^۱ مسئله کنش

برای بسیج افراد حول مسئله‌ای عمومی ابتدا باید آن را به‌عنوان مسئله برساخت کرد. فرایند برساخت یک امر، به‌عنوان مسئله و صورت‌بندی گفتارهایی پیرامون آن که مشروعیت‌بخش و انگیزه‌بخش کنش باشند، از بنیادی‌ترین راهبردهایی بود که در کنش‌های بررسی شده دیده می‌شد. برای توضیح و تحلیل این فرایند از مفهوم چارچوب‌دهی استفاده می‌کنیم. مفهومی که در ادبیات موضوع از آن در تحلیل و توضیح منظومه‌های معنایی مرتبط با کنش‌ها استفاده می‌شود.

چارچوب‌های کنش جمعی، مجموعه‌ای از باورها و معانی کنش-محور^۲ هستند که الهام‌بخش و مشروعیت‌بخش فعالیت‌های کنش جمعی می‌شوند. چارچوب‌های کنش جمعی برای موفقیت باید بتوانند افراد را به مسئله موردنظر خود حساس کنند و با مفصل‌بندی گفتارها و معانی پیرامون مسئله، آن را به مسئله‌ای جمعی که باید برای آن کاری انجام شود مبدل کنند. موفقیت نسبی چارچوب‌های کنش جمعی در اجرای کارکردهای بسیجشان تا حدود زیادی به این وابسته است که تا چه میزان سه وظیفه یا چالش مرکزی فرایند چارچوب‌دهی یعنی «چارچوب‌دهی تشخیصی^۳»، «چارچوب‌دهی تجویزی^۴» و «چارچوب‌دهی انگیزشی^۵» استفاده شود (اسنو و بنفرد، ۱۹۸۸).

در چارچوب‌دهی تشخیصی، وضعیت خاصی به‌عنوان مسئله معرفی می‌شود که نیازمند ترمیم یا تغییر است. در این وجه، مفصل‌کنندگان به‌دنبال پاسخ به این پرسش هستند که چه

-
1. Framing
 2. Action-oriented
 3. Diagnostic framing
 4. Prognostic framing
 5. Motivational framing

چیزی با خطا همراه است. از آنجا که براساس رویکرد چارچوب‌دهی، هیچ وضعیتی فی‌نفسه مسئله نیست، بلکه عمل معنابخشی و تفسیر است که یک وضعیت ویژه را به‌عنوان مسئله معرفی می‌کند، در چارچوب تشخیصی باید به‌دنبال گفتارها و معانی‌ای بود که امری را در قامت یک مسئله صورت‌بندی می‌کنند.

چارچوب‌دهی تجویزی، شامل مفصل‌بندی راه‌حل پیشنهادی در رابطه با مسئله است. چارچوب‌بندی مذکور، در واقع پرسش لینی «چه باید کرد» را مطرح می‌کند (بنفرد، ۱۹۹۳). آخرین وظیفه مرکزی چارچوب‌دهی، چارچوب‌دهی انگیزشی، بسط فراخوان برای کنش است که ورای تشخیص و تجویز قرار می‌گیرد. چارچوب‌دهی انگیزشی شامل ساخت «واژگان انگیزشی» جهت ترغیب به کنش است و این کار را از طریق غلبه‌کردن بر ترس ریسک کردن که معمولاً با کنش جمعی همراه است صورت می‌دهد. همچنین از آن به‌عنوان مولفه عاملیت در چارچوب‌دهی کنش جمعی یاد می‌شود (جیمسون، ۱۹۹۲).

جدول ۵. فرایند چارچوب‌دهی مسئله کنش جمعی در مورد‌های پژوهش

موردها	مسئله چیست؟	چارچوب‌دهی تشخیصی چرا مسئله است؟	چارچوب‌دهی تجویزی چه باید کرد؟	چارچوب‌دهی انگیزشی
				نگرش تاریخی در برابر نگرش طبیعی به امور اجتماعی: بررسی گریزناپذیری وضع موجود
		۱. حقوق مالکانه: نقض مالکیت عمومی اهالی شهرک بر مشاعات	۱. دفاع از مالکیت عمومی اهالی بر مشاعات با انواع کنش‌های نهادی (شکایت، مراجعه به مسئولان و...) و غیر نهادی (تجمع، رسانه‌ای کردن و...)	فرم مسئولانه مواجهه با امر اجتماعی: این مسئله، مسئله ماست
احداث سازه‌ای فرهنگی به نام دارالقرآن بدون اکباتان	۳. گفتار علمی - اطلاع اهالی در مکانی که برای فضای سبز در نظر گرفته شده بود	۲. تخریب محیط‌زیست ۳. گفتار علمی - تخصصی: مشکلات فنی و ایمنی مکان احداث سازه (استعلام از اداره آب و گاز مبنی بر نایمن‌بودن محل احداث)	۲. آگاهی‌بخشی به اهالی شهرک درباره مالکیت عمومی بر مشاعات ۳. جلب مشارکت گروه‌های مختلف محلی ۴. استفاده از عناصر ایدئولوژیک حاکم برای زدودن انگ‌های امنیتی مانند استفاده از سخنان رهبری درباره اهمیت محیط‌زیست	۳. ما می‌توانیم برای این مسئله کاری کنیم (کارایی)
				۴. تأکید بر اهمیت دستاوردهای کوچک

ادامه جدول ۵. فرایند چارچوب دهی مسئله کنش جمعی در مورد‌های پژوهش

موردها	مسئله چیست؟	چارچوب‌دهی تشخیصی چرا مسئله است؟	چارچوب‌دهی تجویزی چه باید کرد؟	چارچوب‌دهی انگیزشی
		۱. امکانات ورزشی برای سلامتی و استفاده بهینه از اوقات فراغت ضروری است. ۲. گسترش اعتیاد در محله ۳. فقر حرکتی به‌ویژه در بانوان ۴. طرد گروه‌های آسیب‌پذیر به‌دلیل نبود ورزشگاه عمومی با قیمت مناسب	احداث ورزشگاه با ۱. جلب حمایت و اقتناع شهرداری ۲. استفاده و تجمیع نیروها و منابع اهالی محل ۳. جلب مشارکت گروه‌های مختلف محلی ۴. استفاده از عناصر ایدئولوژیک حاکم، مانند بهره‌برداری از نفوذ خانواده شهدا در جلب حمایت شهرداری	
اوین	نبود ورزشگاه در محله			
		۱. مشارکت اجتماعی ۲. اثرگذاری محدود اهالی بر مناسبات محلی به‌دلیل کمبود سرمایه اجتماعی و شبکه‌های مردمی	۱. راه‌اندازی نشریه‌ای حول مسائل شهرک ۲. (ایجاد شبکه‌های اجتماعی): ایجاد انجمن جوانان همشهرکی ۳. استفاده از عناصر ایدئولوژیک حاکم مانند حضور در مسجد محل برای تعامل با ساختار قدرت محلی و کاهش اتهام‌ها	
شهرک دانشگاه شریف	پایین‌بودن مشارکت و سرمایه اجتماعی، کمبود شبکه‌های اجتماعی مردمی در محله			
		۱. ناامن‌شدن فضای عمومی شهرک برای حضور بچه‌ها ۲. اثرگذاری محدود اهالی بر مناسبات محلی به‌دلیل کمبود سرمایه اجتماعی و شبکه‌های مردمی	۱. بیرون‌راندن گروه‌های خلافکار از شهرک ۲. (ایجاد شبکه‌های اجتماعی): ایجاد انجمن شهر و فرهنگ ۳. تبدیل فضاهای ناامن به فضاهای امن با بازپس‌گیری فضا و حضور مردم	
شهرک راه‌آهن	حضور گروه‌های خلافکار در شهرک و کمبود مشارکت و سرمایه اجتماعی			

از بنیادی‌ترین چارچوب‌های انگیزشی که برای بسیج نیروها در موردها دیده می‌شد، تقویت نگرش تاریخی به مسائل اجتماعی و زدودن نگرش طبیعی به امور اجتماعی بوده است. در نگرش تاریخی، امور اجتماعی و مناسبات حاکم بر آن نه امری طبیعی و بدیهی، بلکه اموری تاریخی است که در طول تاریخ ساخته شده است و در طول تاریخ نیز قابل تغییر است.

تنها با زدودن بداهت و طبیعی بودن از چهره مناسبات حاکم است که امکان اندیشیدن به گزینه‌های بدیل و خواست برای تغییر امور ممکن می‌شود. پس از تقویت نگرش تاریخی به امور اجتماعی، فرم مواجهه افراد با امر اجتماعی برای موفقیت چارچوب‌دهی انگیزشی امری ضروری بوده است. در این میان، مسئله به‌عنوان مسئله «ما» که ما باید برای آن کاری کنیم، تعریف می‌شود. این چارچوب معنایی، گفتاری را هدف قرار می‌دهد که مسائل عمومی را در حیطه وظایف مردم نمی‌داند، علاقه چندانی به مشارکت در امور عمومی ندارد و بر مسئولیت نهادهای دولتی در این امور تأکید می‌کند. فرم مواجهه مسئولانه، بر نقش و سهم جامعه و گروه‌های اجتماعی تأکید می‌کند و به‌دنبال این قبول مسئولیت، خواهان حق تعیین چگونگی امور نیز می‌شود. چارچوب انگیزشی دیگری که در همه کنش‌ها دیده می‌شد، تلاش برای نشان دادن توانمندی افراد در تاثیرگذاری یا کارایی عمل جمعی بود. در مصاحبه با فعالان، یکی از موانع اصلی در شکل‌نگرفتن کنش جمعی ناامیدی از کارایی کنش و توان تاثیرگذاری بیان می‌شد. بسیاری از افراد مواجهه‌ای تاریخی و مسئولانه با مسائل اجتماعی دارند، اما درباره کارایی اقدامات ممکن تردید دارند. تجربه‌های ناموفق پیشین شاهدهی بر این ناکارایی دانسته می‌شود. مروجان کنش جمعی بر کارایی احتمالی در صورت همراه شدن افراد و بر موارد مثبتی که اقدامات جمعی اثرگذار بوده است تأکید می‌کردند. همچنین با برجسته‌کردن اهمیت دستاوردهای کوچک، اما پایدار به‌جای تغییرات بزرگ، با پیامدهای نامشخص، مفصل‌بندی جدیدی از کارایی در فعالیت‌های اجتماعی ارائه کردند.

موردهای شهرک دانشگاه و شهرک راه‌آهن، فرایند استدلالی چارچوب‌دهی تشخیصی خود را با ارجاع به چارچوب مرجع مشارکت اجتماعی منبعث از بستر گفتمانی جنبش اصلاحات و ترکیب آن با نیازها و مسائل محلی سامان دادند. افول گفتمان اصلاحات و کاستی‌های کاربست آن در ساحت سیاسی ایران و همچنین برجسته‌نبودن اهمیت آن در زندگی روزمره گروه هدف، یعنی افراد محلی، تاثیرگذاری این چارچوب برای بسیج نیروها را محدود می‌کرده است. از طرفی محدود شدن گروه‌های هدف به جوانان و نوجوانان نیز، دایره اثرگذاری و امکان پایداری آن را محدود کرده بود؛ زیرا این قشرها به‌دلیل شرایط سنی خود، دارای منابع محدود و زمان فراغت اندک به‌ویژه با ورود به دانشگاه و به‌دنبال آن محیط کار هستند. چارچوب‌دهی

تجویزی ایجاد نهادهای محلی جدید نیز نهادهای قدرت محلی موجود را حساس کرده است و تقابلی را شکل داده که بخشی از نیرو و توان کنشگران را صرف کم کردن تقابل و تلاش برای جلب حمایت نهادهای محلی کرده است.

چارچوب‌دهی تشخیصی اکباتان، احداث درالقرآن را به منزله مصداقی از سلب مالکیت عمومی، تخریب فضای سبز و سازه‌ای با مشکلات فنی و تخصصی و تهدیدگر ایمنی شهرک مفصل‌بندی می‌کرد. گفتار زیست‌محیطی که در سال‌های اخیر در فضای عمومی برجسته شده است، تأکید بر اهمیت محیط‌زیست و فضای سبز را مشروع و معنادار می‌کند و بر اثرگذاری چارچوب تشخیصی کنش می‌افزاید؛ درحالی‌که جایگاه مالکیت عمومی در زمینه استدلالی گسترده‌تر، از سوی گفتارهای مالکیت دولتی و مالکیت خصوصی، به‌ویژه در چندین دهه گذشته به حاشیه رفته و امکان استدلالی و استنادی آن را محدود کرده است. گفتار علمی به دلیل خصلت فراغت از ارزش آن، به مفصل‌بندی مسئله به‌عنوان امری عینی و فارغ از ارزش کمک می‌کند و با رد اتهام‌های چارچوب مقابل مبنی بر وجود انگیزه‌های ضد دینی در مخالفت با احداث سازه، بر استدلال‌های تخصصی منبعت از مراجع معتبر و مشروعیت گفتار علمی توجه می‌کند. اگرچه در میان گفتارهای موجود در معماری مفهومی چارچوب‌دهی تشخیصی اکباتان سازگاری وجود داشته است، به دلیل تعریف نهادهای قدرت به‌عنوان نیروی مقابل و همچنین وجود سوبه‌های ایدئولوژیک و مذهبی به دلیل کارکرد ادعایی سازه، هزینه‌های همراهی با چارچوب کنش جمعی اکباتان افزایش یافته و از اثرگذاری و امکان بسیج آن کاسته شده است.

در مقابل، چارچوب کنش جمعی اوین، تقابل با نهادهای قدرت را بخشی از وجوه هویتی خود تعریف نکرد و همین امر امکان همکاری با نهادهای قدرت مانند شهرداری و جلب حمایت آن‌ها را مشروع و ممکن کرد. گفتار تشخیصی این چارچوب‌دهی که بر اهمیت ورزش و لزوم بهره‌مندی همگانی و ارزان از آن تأکید دارد، امکان این هم‌نشینی را برای مفصل‌کنندگان آن فراهم کرد. هزینه به نسبت پایین همراهی به دلیل حساسیت‌برانگیز نبودن مسئله برای نهادهای قدرت و اهمیت آن در زندگی روزمره افراد، شانس بسیج افراد حول کنش جمعی اوین را افزایش می‌داد.

بسیج منابع کنش^۱

در کنار بر ساخت و چارچوب‌دهی امری به‌عنوان مسئله‌ای که باید برای آن کاری کرد، فراهم کردن منابع لازم برای تحقق راه‌حل پیشنهادی از عمده‌ترین کنش‌هایی بود که در کنش‌های جمعی بررسی شده دیده می‌شد. مجموعه کنش‌هایی را که در این راستا صورت گرفته است، می‌توان با استفاده از مفهوم بسیج منابع یکپارچه کرد. بسیج منابع به‌معنای گردآوری منابع (انسانی و مادی) برای استفاده و عمل جمعی است (تیلی، ۱۹۷۸). کنش‌های جمعی مورد پژوهش از سازوکارهای زیر برای بسیج منابع بهره می‌بردند.

جدول ۶. فرایند بسیج منابع کنش جمعی در مورد‌های پژوهش

موردها	خودتولیدی	تجمع	حمایت	کنش‌های نهادی	کنش‌های مردمی
اکباتان	شکل‌گیری حلقهٔ اولیهٔ کنشگران و تأسیس کانون وکلای اکباتان	تجمع تخصص وکلای اکباتان و توانمندی‌های جوانان در استفاده از قابلیت‌های فضای مجازی در بسیج مردمی	تلاش برای جذب حمایت اعضای شورای شهر و برخی نمایندگان مجلس	به‌کارگیری منابع قانونی و نهادی از شهرداری تا نمایندگان مجلس، وزارت مسکن، مراجع چندین مرحله شکایت تا حکم نهایی دیوان عدالت اداری به نفع بقای سازه	برگزاری تجمع در مقابل سازه. برگزاری نشست‌های مردمی در جهت آگاهی‌بخشی اهالی رسانه‌ای کردن و عمومی‌سازی مسئله
اوین	شکل‌گیری شورای ورزشی محلی و برگزاری انتخابات برای تعیین اعضا	طراحی معماری ورزشگاه با جذب دانشجویان معماری دانشگاه شهیدبهشتی، استفاده از منابع اهالی مانند کامیون و مصالح در آماده‌سازی زمین، استفاده از نیروی محلی در ادارهٔ ورزشگاه	استفاده از حمایت شورایی با عضویت در آن، تأمین زمین و هزینهٔ ساخت ورزشگاه از سوی شهرداری	مراجعه به شهرداری برای تأمین زمین و هزینهٔ ساخت ورزشگاه	حضور نیروهای مردمی برای بیرون‌راندن بخش خصوصی خواهان مالکیت ورزشگاه، بیرون‌راندن پیمانکار شهرداری که برای پیگیری طلب خود از شهرداری از زمین واگذار شده برای ورزشگاه بیرون نمی‌رفت.

1. Resource mobilization

ادامه جدول ۶. فرایند بسیج منابع کنش جمعی در مورد های پژوهش

موردها	خودتولیدی	تجمع	حمایت	کنش‌های نهادی	کنش‌های مردمی
شهرک دانشگاه شریف	شکل‌گیری حلقه اولیه کنشگران	استفاده از توانمندی‌های افراد در اداره و چاپ نشریه و	استفاده از حمایت شورایی، بهره‌گیری از حمایت شهرداری ناحیه	اخذ مجوز از سازمان ملی جوانان برای تأسیس کانون هم‌شهرکی، ارتباط با نماینده ولی فقیه دانشگاه شریف برای کاهش فشارها از سوی امام جمعه مسجد محل	چاپ نشریه در راستای مسائل عمومی شهرک با استفاده از جوانان محل
	انتشار کانون هم‌شهرکی‌ها و انتشار نشریه محلی	دوره‌های آموزشی	دوره‌های آموزشی	مسجد محل	
شهرک راه‌آهن	شکل‌گیری حلقه اولیه کنشگران و تأسیس انجمن شهر و فرهنگ	استفاده از منابع انفرادی و پراکنده افراد در پروژه‌های محلی، مانند ایمن‌سازی فضای بازی، برگزاری کلاس‌ها و مسابقه‌های ورزشی	استفاده از حمایت شورایی با عضویت در آن و بهره‌مقابل از منابع در همکاری با برخی NGOها	اخذ مجوز از سازمان ملی جوانان برای تأسیس کانون هم‌شهرکی	استفاده از نیروهای مردمی در سالم‌سازی فضای بازی بچه‌ها، برگزاری ایستگاه نقاشی، مسابقات ورزشی

در سازوکار خودتولیدی^۱، کنشگران به تولید منابع به‌وسیله خود جنبش با راه‌اندازی سازمان‌های کنش جمعی، توسعه شبکه‌ها و شکل‌دهی ائتلاف‌ها می‌پردازند و منابع اجتماعی-سازمانی را تولید می‌کنند. همه مورد های پژوهش از این مکانیسم برای بسیج منابع بهره بردند، این راهبرد برای موردهایی مانند شهرک دانشگاه شریف و شهرک راه‌آهن که سرمایه اجتماعی پایین و شبکه‌های اجتماعی محدودتری داشتند، نقشی کلیدی در شکل‌گیری و استمرار کنش جمعی داشته است. در راهبرد تجمع^۲، منابعی که افراد پراکنده نگهداری می‌کنند، به منابع جمعی بدل می‌شود. کنش جمعی اوین بیشترین بهره را از این راهبرد در آماده‌سازی زمین ورزشگاه داشته است. در شهرک دانشگاه شریف و شهرک راه‌آهن، تمرکز راهبرد تجمع بر گروه جوانان و نوجوانان موجب محدود شدن منابع و نیروهای به‌کاررفته در کنش به ویژگی‌ها و امکانات خاص این قشر اجتماعی و به دنبال آن محدودیت در عملکرد و فعالیت‌های آنان شد.

1. Self-Production
2. Aggregation

کنش‌های جمعی با مکانیسم حمایت^۱ نیز به منابع دسترسی می‌یابند. حمایت یعنی تأمین منابع برای یک کنش به‌کمک یک فرد یا سازمان که بیشتر در زمینه حمایت تخصص دارد. بنگاه‌های خیریه، کمک‌های خصوصی یا قراردادهای دولتی در حمایت‌های مالی معمول هستند. کنش جمعی اکباتان با وجود تلاش برای جلب حمایت بخشی از اعضای شورای شهر در نهایت حمایت مؤثری دریافت نکرد. سایر کنش‌ها با عضویت یکی از اعضای اصلی در شوراییاری از امکانات و مشروعیت‌دهی آن بهره بردند. مکانیسم اصلی و کلیدی در پیشبرد کنش جمعی اوین بهره‌مندی از مکانیسم حمایت شهرداری برای تأمین زمین و هزینه ساخت ورزشگاه بوده است.

بحث و نتیجه‌گیری

چگونگی اثرگذاری هریک از مفاهیم مدل بر کنش جمعی بیان شد، اما آنچه در نهایت کنش جمعی را شکل می‌دهد، تعاملات این مفاهیم و روابط متقابل آن‌ها با یکدیگر است. رابطه میان مفاهیم در مدل به شکل شماتیک نمایش داده شد. سرمایه اجتماعی برای کارایی نیازمند عاملانی است که از این سرمایه بالقوه بهره ببرند و آن را بالفعل کنند. عاملیت آغازگر سرمایه اجتماعی را در جهت نفع عمومی فراخوانی می‌کند. عاملان آغازگر در مورد‌های اوین و اکباتان، سرمایه اجتماعی بالقوه محلی را به سرمایه اجتماعی بالفعل بدل کردند. در بسترهایی مانند شهرک دانشگاه و شهرک راه‌آهن که سرمایه بالقوه مناسبی نداشتند، تقویت سرمایه اجتماعی، به‌گونه‌ای توأمان از اهداف و ابزار اولیه عاملان آغازگر بوده است. همچنین سرمایه اجتماعی فردی عامل آغازگر، در اعتماد و پذیرش ادعای او درباره امر عمومی مطرح‌شده عنصری حیاتی است. در مورد‌های پژوهش تمامی عاملان آغازگر از حداقلی از سرمایه اجتماعی فردی بهره‌مند بودند.

توازن در ساختار قدرت محلی میان نهادهای حاکمیتی و نهادهای مردمی از نشانه‌های سرمایه اجتماعی است؛ زیرا این توازن، حداقلی از تناسب میان نیروها برای پیگیری مطالبه مشترک را فراهم می‌آورد؛ توازنی که در مورد‌های اوین و اکباتان دیده می‌شود و از نشانه‌های سرمایه اجتماعی بالاتر این دو بستر است. در مواردی که کفه ساختار قدرت محلی به نفع نهادهای حاکمیتی است، شکل‌گیری کنش با شانس کمتر و استمرار آن به‌ویژه در سال‌های اولیه در برابر فشارهای نهادهای قدرت محلی با ریسک بیشتری همراه است؛ مانند مورد

دانشگاه شریف که در برابر فشارهای نهادهای محلی حاکمیتی و نبود حمایت نهادهای محلی مردمی پایدار نماند. عاملان آغازگر با تعامل یا عضویت در یکی از نهادهای قدرت حاکمیتی به دنبال آن بودند که با ایجاد توازن در ساختار قدرت محلی، تقویت امکان بسیج منابع و کسب مشروعیت، احتمال شکل‌گیری کنش جمعی را افزایش دهند. این رابطه درباره چهار عامل آغازگر در موردهای اوین، شریف، راه‌آهن که عضو شوراییاری بودند و عامل آغازگر اکباتان که با اعضای شوراییاری در تعامل بود، دیده می‌شد.

وجود عامل آغازگر و انتخاب او، سرمایه اجتماعی محلی و ساختار قدرت محلی در تعامل با یکدیگر امری عمومی را به عنوان هدف کنش جمعی شکل می‌دادند. انتخاب امر عمومی یا هدف کنش، تنها مبتنی بر تشخیص و انتخاب عاملان اجتماعی نبوده است، بلکه انتخاب آنان به احتمال تحقق و موفقیت آن مشروط بود. احتمالی که به کمک شرایط ساختاری سطح کلان جامعه (که در میان همه موردها مشترک است و به همین دلیل در این مقاله به آن نپرداختیم) و شرایط ساختاری بستر بلافضل کنش مشروط می‌شود. براین اساس در مواردی که سرمایه اجتماعی پایین و ساختار قدرت محلی به نفع نهادهای حاکمیتی است، انتخاب امری عمومی که هزینه بالایی دارد و نیازمند منابع و اعتماد بالایی است، انتخابی است که احتمال شکل‌گیری و استمرار کنش جمعی حول آن کمتر است. انتخاب هدف کنش براساس امکانات و محدودیت‌های بستر کنش، یکی از شروط موفقیت در راه‌اندازی کنش جمعی بوده است.

در سطح راهبردها، فرایندهای چارچوب‌دهی با برساخت مشروعیت برای سازوکارهایی بسیج، با فرایند بسیج منابع مرتبط بوده است. برای موفقیت در بسیج منابع باید از سازوکارهایی استفاده شود که از نظر کنشگران مشروع است. در مواردی که این مشروعیت محل تردید است، باید با مفصل‌بندی چارچوب‌های جدید و تغییر در معانی و تفاسیر، به آن‌ها مشروعیت بخشید. شکست در مشروع‌سازی سازوکار و منابع به‌کاررفته در کنش از امکان شکل‌گیری و استمرار آن می‌کاهد؛ برای مثال درحالی که بهره‌مندی از سازوکار حمایت در مورد اوین مشروع بود، اما در مورد شهرک دانشگاه شریف، پیشنهاد حمایت امام جمعه مسجد محل، مبنی بر تأمین هزینه‌های انتشار نشریه هم‌شهرکی در ازای تجویز محتوای مطالب، پذیرفته نشد؛ زیرا با چارچوب تجویزی استقلال نشریه در محتوا و فرم تضاد فاحشی داشت. تقریباً در همه موردها مکانیسم بهره‌گیری از برخی عناصر ایدئولوژیک حاکمیت برای پیشبرد اهداف کنش، براساس

چارچوب‌های تجویزی مانند جلوگیری از اتهام‌های امنیتی و جلوگیری از افزایش هزینه‌های کنش، لزوم داشتن رویکرد عمل‌گرایانه به‌جای رویکرد آرمان‌گرایانه و... توجیه می‌شده است. چگونگی تعامل میان ویژگی‌های ساختاری بستر کنش و راهبردهای استفاده‌شده از سوی کنشگران، بر احتمال موفقیت کنش جمعی مؤثر است. سرمایه اجتماعی با فراهم کردن دسترس‌پذیری به منابع بر موفقیت فرایند بسیج منابع اثرگذار است. در صورت وجود سرمایه اجتماعی در بستر کنش، عاملان آن را برای بسیج منابع موردنیاز کنش فراخوانی می‌کنند. سرمایه اجتماعی به‌کمک شبکه ارتباطی میان افراد و گروه‌ها، نشر و اشاعه چارچوب‌های کنش جمعی را تسهیل می‌کند و بر شدت طنین آن‌ها می‌افزاید و بدین ترتیب بر موفقیت فرایند چارچوب‌دهی تأثیر می‌گذارد.

موفقیت در تعامل با نهادهای قدرت محلی نیز با افزایش امکان‌های بسیج منابع، کاستن از هزینه‌های کنش و کسب مشروعیت، بر احتمال شکل‌گیری کنش جمعی می‌افزاید. مفصل‌بندی چارچوب‌های کنش جمعی باید به‌گونه‌ای باشد که از احتمال مقابله نهادهای قدرت محلی در برابر کنش بکاهد و در صورت امکان با به‌کار بستن عناصر پسندیده آن‌ها در مفصل‌بندی‌های خود برای همراه کردن آن‌ها با کنش جمعی برآید. عاملیت آغازگر به‌عنوان آغازگر کنش جمعی، چارچوب‌های آغازین کنش جمعی در راستای امر عمومی را مفصل‌بندی و نیروها و منابع اولیه را بسیج می‌کند. میزان موفقیت عامل آغازگر در این امر در شکل‌گیری و تبلور اولیه کنش جمعی بسیار مؤثر است، اما چنانچه در ادامه مسیر، کنش‌ها کماکان به عامل آغازگر وابسته باشند و به سمت نهادمندشدن پیش نروند، از احتمال پایداری کنش جمعی به‌شدت کاسته می‌شود.

درنهایت تعامل میان مفاهیم مدل و تأثیر و تأثرات آن‌ها، همچنین تعامل و مشروط‌کنندگی متقابل میان عاملیت کنشگران اجتماعی و ویژگی‌های ساختاری بستر کنش است که بر سازنده امکان کنش جمعی است. برای موفقیت در راه‌اندازی و توسعه کنش جمعی، کنشگران اجتماعی در مقام عاملان باید اقتضائات و امکان‌های برآمده از بستر کنش را مدنظر داشته باشند و در تناسب با امکان‌ها و محدودیت‌های آن، کنش‌های خود را سامان دهند. پذیرش این مشروطیت، امکان گشودن سویه‌های عاملیت را فراهم می‌آورد. کنشگری براساس برآیندی از خواسته‌های عاملان اجتماعی و مشروطیت‌های ساختاری است که می‌تواند و ممکن است درنهایت امکانی برای تغییر در شرایط ساختاری موجود فراهم آورد.

منابع

- باقری، یاسر (۱۳۸۹)، بررسی دیدگاه‌های پیرامون همکاری و ناهمکاری در جامعه ایران، پایان-نامه کارشناسی‌ارشد رشته برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی، استاد راهنما: مرتضی فرهادی، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- پاپلی یزدی، محمدحسین (۱۳۷۷)، «مختاباذا، اوج مشارکت در دآمداری سنتی»، تحقیقات جغرافیایی، شماره ۵۱: ۲۵-۳۲.
- پیران، پرویز (۱۳۸۸)، «ویژگی شخصیت جمعی ایرانیان یا سازوکارهای بقا»، ماهنامه پژوهشی سیاسی-اجتماعی «آئین» ویژه نوز، شماره ۲۶ و ۲۷: ۱۵-۱۹.
- پیران، پرویز (۱۳۸۹)، «دلایل امتناع مشارکت و کار گروهی در ایران»، روزنامه شرق، شماره ۱۰۳۵: ۵.
- صفی‌نژاد، جواد (۱۳۶۸)، «نظام‌های آبیاری سنتی در ایران، جلد ۲، مشهد: آستان قدس رضوی.
- عباسی، هوشنگ (۱۳۸۱)، «یاوری: تعاون سنتی در روستاهای گیلان، تهران: شهر سبز.
- فرهادی، مرتضی (۱۳۸۱)، «فضای مفهومی مشارکت»، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۱۹: ۷-۳۴.
- فرهادی، مرتضی (۱۳۸۳)، «ساخت جهانی همکاری»، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۲۶: ۱-۲۴.
- لمتون، آن (۱۳۷۷)، مالک و زارع در ایران، ترجمه منوچهر امیری، تهران: علمی و فرهنگی.
- هاشمی، جمال (۱۳۸۷)، بالندگی و بازندگی ایرانیان (دلایل عقب‌ماندگی ایرانیان و آسیب-شناسی جامعه ایران)، تهران: سهامی انتشار.
- Ahn, T. K., Ostrom, E., Schmidt, R., and Walker, J. (2001), "Cooperation in PD Games: Fear, Greed, and History of Play.", **Public Choice**, No.106: 137-55.
- Bourdieu, P. (1986), **The Forms of Capital**. In J. Richardson (Ed.), **Handbook of theory and research for the sociology of education**. New York: Greenwood Press.
- Fudemma, Celia, Fabio De Castro, Maria Clara Silva-Forsberg, and Elinor Ostrom. (2002), "The Emergence and Outcomes of Collective Action: An Institutional and Ecosystem Approach.", **Society and Natural Resources**, No. 15: 503-22.
- Ganson, W.A. (1992), **Talking Politics**. Cambridge University Press, New York.
- Giddens, A. (1984), **The constitution of society: Outline of the theory of structuration**. Cambridge: Polity Press
- Hechter, M; Friedman, D; Appelbaum, M(1982), "A Theory if Ethnic Collective Action.", **The International Migration Review**, No. 16, 412-434
- Judt, T. (2010), **Ill fares the land**. New York: Penguin Press.
- Kallhoff, A.(2014), "Why societies need public goods.", **Critical Review of International Social and Political Philosophy**, Vol. 17, No. 6, 635-651
- Kallhoff, A.(2011), **Why democracy needs public goods**. Lanham, MA: Lexington, a Division of Rowman & Littlefield.

- KUHNERT, S(2001), "An Evolutionary Theory of Collective Action: Schumpeterian Entrepreneurship for the Common Good.", **Constitutional Political Economy**, No. 12, 13-29.
- Lubell, M, Schneider, M; Scholz, J, and Mete, M.(2002), "Watershed Partnerships and the Emergence of Collective Action Institutions." **American Journal of Political Science**, No.46: 148-63.
- Lubell, M, and Scholz, J. (2001), "Cooperation, Reciprocity, and the Collective-Action Heuristic." **American Journal of Political Science**, No. 45: 160-78.
- Marks, G and McAdam, D. (1999), "On the Relationship of Political Opportunities to the Form of Collective Action: The Case of the European Union", in **Donatella della Porta, Hanspeter Kriesi and Dieter Rucht (eds.), Social Movements in a Globalizing World**, London: Macmillan, pp. 97-111.
- Olson, M (1965), **The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups**, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ostrom, E.(1990), **Governing the commons, The evolution of institutions for collective action**. Cambridge University Press.
- Putnam, Robert D. (1995), "Bowling Alone: America's Declining Social Capital." **Journal of Democracy**, No. 6: 65-78.
- Rothstein, Bo. (2000), "Trust, Social Dilemmas, and Collective Memories." **Journal of Theoretical Politics**, No.12:477-501.
- Snow, D.A., and Benford, R.D. (1988), "Ideology, frame resonance, and participant mobilization.", **International Social Movement Research**, No. 1:197-217.
- Szreter, S., & Woolcock, M. (2004), "Health by association? Social capital, social theory, and the political economy of public health.", **International Journal of Epidemiology**, No. 33:650-667
- Tarrow, S(1998). **Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics**, Second edition, Cambridge: Cambridge University Press.
- Thomas, Emma F; Winnifred R.Louis (2013), "Doing Democracy: The Social Psychological Mobilization and Consequences of collective Action.", **Social Issues and Policy Review**, Vol. 7, No 1, 2013, pp. 173-200.
- Tilly, C. (1978), **From Mobilization to Revolution**. Addison-Wesley, Reading, MA.
- Weber, Edward P.(1998), **Pluralism by the Rules: Conflict and Cooperation in Environmental Regulation**. Washington, DC: Georgetown University Press.